

fontoskodik. Alája nyúltak a hegyével. De a késeseké más felekezet volt, mint a szegeseké. Hogy értsem? Máshonnan jöttek? Másféle kocsival, lóval? Ilyenkor beszélnél! *Csúri bicsak fanyelű, ha elvész is, megkerű*, ragyog föl a vénség. Akkor Csúrból jöhettek? Nem, felelem, és szedelőzők. Cigányul kést jelent a *csúri*.

Pernye András is a felekezet horgára akadt. Első találkozásunk örömeiben zenetörténeti tárházából olvassa rám, hogy a zenész egy felekezet a szegkováccsal, hiszen kalapácsot vonóval váltogattak minden időben. Cinka Panna is beállt a kovácsszínbe bőgős urának segíteni. Másrészt Mátyás király udvari vitézét, Magyar Balázst *kardcsiszári rendből* emelte horvát–szlavón bánná, majd az erdélyi vajda méltóságába. S ennek a Magyar Baláznak a kedves ágyúja is Csóka névre hallgatott, mint a te újpesti nemzetséged! Magyar Balázs lányát aztán Kinizsi Pál vette feleségül. Csakhogy, meséli tovább, az ájtatos Magyar Benigna asszony, akinek imádságos könyve korai nyelvemlékünk, idővel megözvegyült, majd a Kinizsi utáni férjét orgyilkosokkal ölette meg. Netene! Csak nem lecigánykurvázta a haszontalan?

Pernye meg, ha teheti, a Rövidkarajt emelte volna a Zeneművészeti Főiskola igazgatói méltóságába. Egymásnak termett az eszük. Mint a vidéki rokonok, úgy lapogatták egymást a hangversenyeken, mert Pernye küldött velem tiszteletjegyet neki is. És a Rövidkarajt a vájt fülű közönség nem zavarta a törvényszabásban. *Kamukore! Egy igazságos hang nincs közte*, recsegte Pege Aladár nagybőgőkoncertjén. Ha megírhatnám, sóhajtotta Pernye. És hiába voltak más felekezetből, béna nehézségét senki más nem kezelte olyan zenei tapintattal, mint a Rövidkaraj: A mi Arankánk is tolokocsis, mentegetőzött. Szaxis voltam, mielőtt kocsira szorultam, így magyarázta Pernye az összjátékukat.

Bojti János

SZOVJET KÖNYVTÁRAKBAN ÉS ARCHÍVUMOKBAN

**Egy kutató naplójából. Moszkva–Leningrád,
1982. október–november**

1982-ben két hónapos állami ösztöndíjat kaptam a Szovjetunióba, hogy egy készülő zenei szakkönyvhöz, mely Modeszt Muszorgszkij életét és művészetét dolgozza föl, anyagot gyűjtsek. A két hónap csaknem minden napján eléggé részletes naplót vezettem – kivéve egy tíznapos leningrádi időszakot, amikor feleségem csatlakozott hozzám (épp ezekre a napokra esett egyébként Breznyev halála) –, amit most, csaknem három évtized múltán véletlenül megtaláltam, meglepve és mulatva olvastam, s részleteit az olvasó elé tárom.*

1982-ben már jó ideje foglalkoztam a Muszorgszkij-témával, tudtam nagyjából, hogy a zeneművekből, levelekből, írásos hagyatékból mi jelent meg nyomtatásban és mi nem, hol merül-

* MODESZT MUSZORGSKIJ. LEVELEK, DOKUMENTUMOK, EMLÉKEZÉSEK. Összeállította és fordította Bojti János és Papp Márta. Kávé Kiadó, 1997. A még kiadatlan könyvről lásd Fodor Géza írását: ZENETÖRTÉNETI MŰVEK ASZTALFIÓKBAN. *Holmi*, 1992/6. (A szerk.)

nek fel kérdések, mi hol található Moszkva és az akkori Leningrád (ma már újra Szentpétervár, mint Muszorgszkij korában) könyvtáraiban és gyűjteményeiben. A kutatóút közvetlen, bár időben távoli előzménye volt 1978 őszén egy kéthetes, szintén moszkva–leningrádi tanulmányi kirándulás, melyen a Magyar Zeneművészek Szövetsége jóvoltából vettem részt.

Az ösztöndíjasutat – ki tudja, miért – a Tesco* nevű külkereskedelmi cég szervezte vagy inkább bonyolította, az ő, számomra láthatatlan, csak telefonon elért emberei intézték a pénzemet, szállásomat és azt, hogy melyik intézményben hány órát dolgozhatok. Jó előre figyelmeztettek még Budapesten, hogy az oroszok súlyos összegeket számolnak föl a magyar félnek az én ottani tevékenységem engedélyezése és elősegítése fejében, s nagyon vigyázzak, hány óra úgynevezett konzultációt írok alá a végén (ezt a csapdát nem is bírtam elkerülni, mint látni fogják, ha lesz türelmük a végére érni). Természetesen vittem magammal ajánlólevelet a Magyar Zeneművészek Szövetségétől és a Muzsika című zenei laptól, tudván, hogy a Szovjetunióban milyen fontos a hivatalos papír.

Október 5., kedd, Moszkva

Szovjet Zeneszerzők Szövetsége. Ahogy az ember belép az épületbe, a ruhatár után egyenest benyithat egy nagy hodályba, ami előszoba, tárgyaló, hivatali szoba és még a jóisten tudja hányféle funkciót tölt be. A hodály egyik távoli sarkában egy beugróban (teljesen takarva) egy idősebb úr dolgozgat. Úgy gondoltam, ő itt a főnök (talán Szavincev). Odamegyek hozzá szerényen, és mondom, mi járatban vagyok (nem ő volt Szavincev). Nyilván nem örült nekem túlságosan, de hát a hivatalos levél... Megpezdült a hivatal. Azt kérdezi, mi kell nekem, de már oda se figyel, hanem Róbertet hívja jó hangosan. Előbb azonban egy igen szimpatikus úr jön elő (valami tanár a Konzervatóriumból), és sorolja, kihez menjek Muszorgszkij-ügyben. Két nevet mond: Kandinszkij és Levasov. Kérdezem, hogy mehetnék-e a Konzervatórium zenetörténet-óráira – hát persze. Jön Róbert (ő a magyar ügyek intézője – rendes fickónak látszik), és azt mondja, minden lesz, de csak a következő héten, mert most monstre ünnep készül. Kezdek egy kicsit feldobódni. De 11 óra, és nekem már egy félórája telefonálnom kellett volna. Rohanok az utcára a fülkéhez, de nincs apróm. Végül sikerül a dolog. A tescós nő, akivel csak telefonon érintkezem, előadja a következőket: a Glinka Múzeum összeomlóban van (nincs ajtó, nem lehet bemenni). Na, most jön az érdekes, előadom három fázisban: 1. Tescós nő: a Lenin könyvtárban először telefonon kell bejelentkeznem a Nemzetközi Akármicsodában. Ők mondják meg, mikor mehetek, hol fognak várni stb. Annyit lehetek ott, amennyit visszaigazoltak, tehát tizenegy napot, de a Glinka Múzeum kiesése miatt ő megpróbálja azt az időt is megkérni. 2. Telefon a Nemzetközi Akármicsodába: – Ó, igen, tudnak rólam, menjek csak a főbejárathoz, aztán forduljak jobbra, és iratkozzam be. Jó munkát kívánnak. 3. Bemegyek az irodába, mutatom az útleveletem. A nőnek fogalma sincs, ki vagyok. Én kitöltök két kérdőívet, ő kitölti a belépőmet (egy hónapra).

Ennél a 3. fázisnál kellett volna kezdenem még tegnap. Na de ne vágjunk az események elébe. Úgy gondoltam, még elmegyek a Nyeglinnajára a Muzika kiadóhoz. Megint a moszkvai utcákon. Fantasztikus város. Ahogy járkálok (dehogy, az itteni szokást felvéve – rohanok), fel-feltünedeznek a négy évvel ezelőtti ismerős helyek: a Szövetség épülete és környéke, a Gorkij utca, a pékség, ahol a kiló peracet vettük stb. Az utcán mindig és mindenhol tömegek száguldoznak. Nincs egy érdekes arc, egy csinos nő, aki

* Ez a külkereskedelmi vállalat 1962-ben alakult, és tudományos, valamint technológiai transzferrel, műszaki szakemberek kiutaztatásával foglalkozott, a 90-es években privatizálták. A névazonosság a hipermarketláncal véletlen. (B. J.)

után megforduljak – személytelen, nemtelen, arctalan mozgó tömeg. De nem is csoda; olyan mérhetetlenül nagyok a távolságok, olyan hatalmas minden. Az idő is rohan. Nehezen szokom a közlekedési és egyéb helyi szokásokat. Ha lehet, kitérek a kiszámíthatatlan helyzetek elől. Az emberek láthatóan szigorú és kemény törvények szerint mozognak, bár ezek a törvények nem annyira ösztönzőeknek, mint inkább kényszerítőeknek tűnnek. Nem udvariasak – gépszerűek. A metróban vizsgálghatom őket: egy árnyalattal szürkébb az öltözkük, mint otthon, és egy árnyalattal fáradtabbak, törődöttebbek. A Kuznyeckij moszt és a Nyeglinnaja sarkán kígyózó sorok állnak egy gyümölcsösödé előtt. Ószibarackot várnak, csúnyán veszekednek közben. Zeneműbolt – persze megint vásárolok... A Muzika kiadóba már nem megyek, borzasztóan éhes vagyok. Úgy gondolom, legjobb lesz, ha a könyvtárban ebédelek. Útközben betérek a Bolsoj jegypénztárába. Ki van írva: 20-ig minden jegy elkelt. Na, segíts meg, ajánlólevél. A főpénztáros kérdi, mit akarok. Azt mondom: szicsasz, és kezébe adom a *Muzsikától* való levelet. Elovassa, s azt mondja: idejön 9-én, és kap jegyet. Majd hiszem, ha látom, de persze ott leszek 9-én. Lenin könyvtár – beiratkozom, s megyek ebédelni. A hodályra emlékszem, pocskék. Az evőeszköz alumínium, még nedves a mosogatólétől, tiszta tálcák nincsenek, a kevésbé piszkosakat választjuk ki a szennyesből. A sarokban egy ócska villanybojlerre emlékeztető szerkezet, a mellette lévő mosdó csapjain keresztül forró vizet szolgáltat a teához. Vagyis a pultnál koncentrátumot kap az ember, és ennél a csapnál maga tölti fel a teáját. Valami fasírtot veszek (mert rá van sütvé egy tükörtojás) káposztával. A fasírt nem bűdös, és bár az egész nem valami ízletes, de legalább nem undorodom tőle. A mi csendes Széchényi Könyvtárunk után ez a könyvtárkombinát elkésztő; úgy aránylik a kettő egymáshoz, mint a két város. Szorgalmasan keresgélek a katalógusnál, közben nikotinszomjban szenvedek. 6 óránál tovább nem bírom. Mondok: elmegyek a Kalinyin sugárútra. Az Arbaton új Mihalkov-film. Ha Moszkva, nagyságát tekintve, kétségbeejtő, a Kalinyin sugárút kétszeresen az. A kis templom viszont elbűvölő – itt értékelhető a régi és az új Moszkva közti lépték különbsége. A zeneműboltban semmit nem találtam, az eladónő azt mondta, hogy délelőtt kell jönni, mert délutánra minden újonnan behozott antikvárkönyvet és kottát felvásárolnak. A hanglemezbolt borzasztóan szegényes, semmi érdekes nincs benne, a választék meg a mi hanglemezsza-lonunk választékának a negyede.

Október 6., szerda

Dél körül érkezem meg a könyvtárba, és rögtön nekilátok a munkának. Az Ozerov OIDIPUSZ-t nézegetem, de nem leszek sokkal okosabb. Legközelebb ki kell vennem Muszorgszkij Irodalmi hagyatékának II. kötetét, és az ottani szöveg alapján kell keresgélnem. Kezdek otthonosan mozogni a könyvtárban s az ebédlőben. A könyvtár – nagyüzem, de viszonylag olajozottan működik, ellenben nincs fűtés. Ezt a sokadik órában kezdem észrevenni (hála a vastag pulóvernek). Szipákolni kezdek, és rémülten konstátálom, hogy nincs nálam zsebkendő. Fölfedezem az olvasóterem (No. 3) mögött a „dohányzót” – bűdös és mocskos lépcsőházi szöglet a WC-k előtt – és nikotinszomjam rögvést csillapodik. Fél 6-kor a csengő véget vet a mai munkának; holnap zárva a könyvtár.

Október 7., csütörtök

Ma ünnep van – az alkotmány ünnepe. 10-kor kelek, reggeli a büfében. Virslit eszem *mustárral* – az itteni mustár csodálatos (mint tudjuk). Az idő gyönyörű, süt a nap, és ez eldönti a kérdést, hogy hová is menjek, mert eleinte a Tretyakov Galériába szándékoztam látogatni, de ezt inkább borús és hidegebb napokra hagyom. A Vörös tér sarkán

iszonyatosan hosszú emberkígyó, a vége nem is látszik, fölállított korlátok, rendőrök tömege. Lassan sétálok a templomok felé, de a tömegnek még mindig nincs vége. Kb. száz méterre végződik a sor a Kongresszusi Palotába vivő bejárat előtt – ez szerény számításaim szerint minimum három kilométer. A régi templomoknál jóval kevesebb ember van. Az Uszpenszkij templom zárva van, csak az Arhangelszkij székesegyházba és a szemben lévő kis templomba lehet bemenni. Az előbbinél kezdem, mert ide négy éve már nem jutottam be. Kívülről nem igazán első osztályú, azt hiszem, későbbi korokból származik (mintha barokkos lenne), de a belseje lenyűgöző, és benne nyugosznak a moszkvai nagyhercegek és cárok. Az ismertebbek: Dmitrij Donszkoj, Vaszilij Ivanovics Sujszkij, III. Iván, és itt van Fjodor Ivanovics (az a bizonyos félkegyelmű cár, a Rettegett fia), akinek öccse, a meggyilkolt Dmitrij cárevis is itt alussza örök álmát. Ezen a szent helyen járt egykor Modeszt Petrovics Muszorgszkij is; ő az IVÁN SZUSZANYIN-ra gondolt ezen a helyen, én meg őrá. Itt van eltemetve a Rettegett is, de a koporsó az oltár mögött van, nem lehet látni. Borisz Godunov viszont, mint ahogy a helyszínen lévő „konzultáns”-tól megtudtam, Zagorszkban van eltemetve (az ál-Dmitrij kidobatta innen halott ellenfelét). A kis templom is gyönyörű, de szinte mozdulni sem lehetett benne. Azután olyan helyet kerestem, ahonnan az egész együttes belátható, és onnan gyönyörködtem. Csodálatos látvány, kár, hogy valahol mindig belóg a képbe valamelyik modern épület. Az Uszpenszkij székesegyház lélegzetelállító – az arányai tökéletesek, mértéktartók, az aranykupolák a magasba emelik a tekintetet, és ez a Koronázási jelenet színpadképe, amiben most benne állok. Ilyennek látta maga Borisz Godunov, Puskin és Muszorgszkij is. Hát nem csodálatos ez?... A Gorkij utcán megint ismerős helyek: az italüzlet, de ezúttal csak hazai konyakok vannak benne. Aztán egy kis utcán megyek a Nyeglinnaja felé, és hopplá – egy házon tábla van: itt lakott Szergej Prokofjev. A Kuznyeckij moszt következik. Ja, előbb még a Petrovka – ez is egy darab a régi Moszkvából –, az üzletnegyed. A Kuznyeckij moszt most kihalt és sötét. Egy újabb antikváriumot találok, szerencsére zárva van. A kirakat előtt álldogálok, amikor figyelmes leszek egy meglehetősen részeg alakra, aki valamit tarhál a járókelőktől. Gorombán kitérnek előle. Most hozzám lép, cigarettát kér, megkínálom. Hatvan körüli alacsony, sovány ember, fehér haja hátrafésülve, értelmes, bár kissé vizenyős kék szemmel néz rám, és rögtön mesélni kezd. Szeretem a részeg mesélőket, hát hallgatom, és ő ezt rögtön megérzi, lecövekelünk. Rövidesen megtudom, hogy a kedvenc költője Lermontov, Puskin és Jeszenyin számítanak még, aztán kész. Ezután szavalni kezd, elég hosszasan. Aztán megtudom, hogy muzsikus (volt), zenekarokban gitározott, őstehetség, mindent a füle után tanult meg, de később már a kottát is elsajátította. Mutatja is, hogyan csinálta egykor: élénken pengeti láthatatlan hangszerét, énekelve imitálja az improvizációt. A ruházata után ítélve nagyon lecsúszott ember lehet. Kérdem tőle, hogy most mit csinál. – Iszom – mondja nemes egyszerűséggel. Sok mindenről szó esik még; panaszkodik, de bölcs belenyugvással. Ő tudja, amit tud. Azt mondja: – Nehogy azt gondold, hogy a Brezsnyev kormányoz bennünket. Fenéket. Ő hordja a mellén a kitüntetésekét, és a békéért harcol. Nem, barátocskám, bennünket a *rendőrség* kormányoz. – És így tovább... A végén még adok neki néhány cigarettát, és nagyon melegen kezét fogunk. Azt mondja: – Nem mondom neked, hogy üdvözöllek az ünnep alkalmából, mert nekem ez nem ünnep. Ez nem az én alkotmányom, hanem az övék – itt sokatmondóan felfelé bök az ujjával, majd újabb Lermontov-idézetek következnek. Legeslegvégül biztosít, hogy nagyon kellemes volt számára a beszélgetés, és hogy rögtön látta rajtam... Továbbmegyek, és stílszerűen kiérek a Ljubjankára, azaz a Dzerzsinszkij térre.

Október 9., szombat

Én már azt gondoltam, hogy pontosan ismerem a könyvtári szokásokat, ám ebben is csalódnom kell, de erről majd később. Szóval az ember úgy dél körül megérkezik a Keleti pályaudvar nagyságú olvasóterembe, és szomorúan tapasztalja, hogy egy fia üres hely sincs. Ekkor sok társammal együtt föl s alá sétálgatunk, amíg ki nem szúrok egy éppen megüresedett széket. Ez a folyamat két-tíz percig is eltarthat. Ezután megyek a kikészített könyvekért. Ehhez az olvasóteremhez legalább négy-öt ilyen könyvátvevő tartozik. Polcokon állnak a könyvek az olvasójegy száma szerint. Ezután kezdhet az ember dolgozni. Bár a helyiség zordságához még mindig nem tudtam hozzászokni (különösen a „dohányzó” és WC környékéhez), be kell látnom, hogy intenzívebben lehet itt dolgozni, mint az otthoni Széchényi Könyvtárban. Ki tudja, miért. Az igénylés megint más helyen történik, itt is sorba kell állni, s a kérőcédulák átvétele után megmondják, hogy mikor kapom meg az igényelt könyvet, óra-perc pontossággal. De ahová csak megy itt az ember, bármit kér is, mindig fel kell mutatni a látogatási jegyet. Hogy miért, arra még nem jöttem rá. Ha az ember becsukva adja oda, rászólnak, hogy nyissa ki; az istennek se nyitná ki ő, neked kell megtenned, és olyan megrovóan szólnak rád, ha értetlenkedsz. Na szóval, én ezt már jól megtanultam, és el nem mulasztom kinyitva lobogtatni a jegyemet, de amikor végezvén a munkával viszem vissza a könyveket egy stószban, mond valamit a gyévuska. Én meg ki nem találom, mit akar. Ekkor föl néz rám megvetően, és maga rakja szét a könyveket, hogy beléjük tehesse a céduláit. Ezt is bevésem az emlékezetembe. Ezek a dolgok persze furcsának tűnnek, de lehet, hogy ilyen nagyban nem megy másképp.

Délután odajön hozzám egy kótyagos bácsika, és elkezd valamit magyarázni. Valami olyasmit mutogat (le is rajzolja készségesen), hogy valahol a Krímben híddal kell összekötni valamilyen egymástól borzasztóan távol lévő két pontot, és hogy mi a véleményem. Én készségesen támogatom az ötletet. Ez gyanús lehetett neki, mert kerek perc rákérdezett: nem vagyok-e külföldi. De – mondom –, az vagyok. Ó – így ő –, akkor hiába mondom ezt magának, nekem egy orosz kell. Ezzel továbblép a szemközti sorhoz. Ott egy nagyon dolgozó urat pécéz ki, és elkezdi a mondókáját. Én persze élénk érdeklődéssel várom a fejleményeket. A megzavart úr semmit sem ért, egészen ostoba képpel, szinte elképedve hallgatja az öreget, aztán hirtelen leesik a tantusz, és határozottan kinyilvánítja, hogy nagyon el van foglalva. Az öregnek láthatóan rosszulesik a frontális visszautasítás, és rosszallóan továbbmegy. Én felettebb mulatságosnak tartom a jelenetet, s akkor az elfoglalt úr rám tekint, és cinkosan rám vigyorog. Úgy néz ki, mintha az öreget nevetnének, pedig én őrajta, az elfoglalt úron mulatok.

6-kor abbahagyom, és megyek a Bolsojba. A pénztár zárva, csak du. 3-ig üzemel. Hát ezt ki gondolta volna! Ezért maradok le a KÖVENDÉG-ről (Dargomiszszkij operája), meg azért is, mert nem vagyok hajlandó pénzt adni (jegyüzérek!) ilyesmiért. Talán hiányzik egy kerekem. 10 óra tájban otthon megpróbálok teát kérni a gyezsurnájától. Ez az egy dolog sikerült ma mindössze.

Október 11., hétfő

Ma telefonálnom kell a tescós nőnek, és el kell mennem a Zeneszerzők Szövetségébe. Még idehaza próbálok telefonálni, de egyfolytában foglalt. A metróból kifelé jövet érzem, hogy elszakadt a jobb cipőm fűzője. Hát kérem, ezt nevezik előrelátásnak; mert néhány nappal ezelőtt, hasonló eshetőségre számítva, a táskámba tettem egy pót cipőfűzőt. Még elképzelnem is rossz, milyen kellemetlen lett volna, ha nincs bennem ennyi előrelátás

(Micimackó). A Szövetség előtti telefonfülkéből felhívom az emberemet, hogy mikor mehetek már a Bahrusin múzeumba. Azt mondja, ő mindent megtett, s most várja valamilyen itteni közvetítő szerv választát. A francba! Így nem lesz belőle semmi. Szövetség, rövid megbeszélés Róberttel, akinek más ügy miatt rengeteg egyéb dolga van. Tehát futtában: én nem mehetek csak úgy be a Csajkovszkij Konzervatóriumba, kell hozzá a minisztérium engedélye, a CGALI (Centralnij Goszudarsztvennij Arhiv Lityeraturi i Isz-kussztva, azaz Központi Állami Irodalmi és Művészeti Archívum) még rosszabb, az a belügyhöz tartozik stb. Ekkor megy el a kedvem mindentől. Elgyalogolok az Akademi-knyigáig, ahol van antikvárrészleg is, de semmit sem találok. Visszafelé benézéledöm a boltokba, lézengek. Eszembe jut egy néhány nappal ezelőtti élményem; bementem egy hatalmas boltba, ami teljesen üres volt, csak a húsos részlegben volt néhány iszonyato-san zsíros és mócsingos húsdarab. Persze millió ember állt sorba. Kifelé menet ott van egy felirat a kijárat fölött, hogy „Köszönjük, tisztelt vásárlónk, hogy nálunk vásárolt”. Groteszki. Na fél l van, megyek a könyvtárba. Ekkor eszembe jut, hogy át kéne nézni a kottarészlegbe. Mindenféle aluljárón kacskaringózva el is jutok odáig, de várnom kell, mert csak 1-kor nyitnak. Bár jártunk itt négy éve, de semmire sem ismerek rá. Itt csak néhány ember lézeng, szót érteni is könnyebb a könyvtárosokkal. Rendesen meg is lepődnek, amikor közlöm, hogy három operáról kívánok xeroxmásolatot. Elmondom az összes érvemet, ők is (mindenki beteg a másolóban, a xerox csak többhetes határidőre vállal, és húszoldalas limittel naponta). Végül egy rövid értekezlet után megjön a kedvező válasz: mikrofilmet kapok a több mint kilencszáz oldalról, ráadásul határidő előtt, mivelhogy elutazom 24-én.

Október 12., kedd

A Malij Tyeatr mellett visz el az utam, a pénztár nyitva van, hát megpróbálom. Mindenféle jó kis klasszikus darabot játszanak itt: Csehovot, Osztrovszkijt, Gribojedovot, Gogolt. De a színházjegyvásárlás nem az én érzékeny lelkemnek való. Pedig nagyon igyekeztem. A pénztáráblakban lóg egy cédula, amelyre föl vannak írva azok a napok, melyekre már nincs jegy; 13-a és 14-e nincs rajta a listán. Gondosan megnézem a plakáton, hogy mit játszanak ezeken a napokon. 14-én A REVIZOR megy. Ennyi előtanulmány után odame-részkedem a pénztárhoz. Mondok: 14-ére kérek egy jegyet. 14-ére nincs jegy – mondja a terebélyes gyévuska. Ekkor bizony hibát követtem el, mert azt kérdeztem, hogy akkor mikorra van. De azt hiszem, pontosan követhető, hogy ez a hiba a világosan fölépített és logikus gondolatmenetem villámgyors összeomlásának a következménye, illetve reakciója. Ekkor a gyévuska ennyi szemtelenségtől fölpaprikázva igen nagy hangerővel éktelen kereplésbe kezdett, de azért mondta a napokat 27-étől fölfelé. Ekkor már tudtam, hogy baj van, de menteni igyekeztél a veszett fejsze nyelét, csendesen megjegyeztem, hogy 24-ig vagyok Moszkvában. Ilyen hosszú társalgást már nem bírt elviselni a mögöttem levő elvtárs, és saját ügyében belekotyogott a diskurzusunkba. Olyan rendreutasítást kapott a gyévuskától, hogy rögtön torkán akadt a szó. No, a gyévuska hozzám fordulva közölte, hogy nem tudom hanyadikán ezt és ezt játszák. Igen ám, de a címe után én ezt a darabot nem tudom azonosítani, hát azt mondom, hogy ezt nem kérem. Ez volt az utolsó csepp a pohárban. A gyévuska rikácsolva elküldött, hogy tanulmányozzam a plakátot. Én meg úgy gondoltam, hogy inkább lemondok a színházról. A Pusecsnáján mentem tovább, hogy lecsillapítsam háborgó lelkemet, és ez egész hamar sikerült is. Mert teljesen ostoba dolog ilyenek miatt rosszkedvűnek lenni. Ha valaki idejön, alkalmazkodjon ehhez a világhoz, és ne háborogjon fölöslegesen.

Besétáltam a Lenin könyvtárba, és könnyedén olvasgatni kezdtem, ebédeltem stb. 3 után megkaptam a régi újságjaimat, ez rögtön föl villanyozott, és nekiláttam a *Szankt-Petyerburgszkije Vedomosztynak*. A könyvtáros azt mondta, hogy ezekről a nagyméretű újságokról nem készítenek xeroxmásolatot, ezért aztán körmölni kell, méghozzá sokat és gyorsan. De én erre is fölkészültem, mert már jó előre kikértem az Orlovát (MUSZORGOSZKIJ ÉLETE ÉS MUNKÁSSÁGA NAPRÓL NAPRA), így csak azt kell lemásolnom, ami onnan hiányzik. Ez is jó néhány napot fog igénybe venni. Úgy belemerülök a munkába, hogy észre sem veszem, máris negyed 8 van.

Október 13., szerda

Ma egyenesen a könyvtárba mentem, igaz, kicsit kényelmesen, mert fél 11 után érkeztem meg. Azonnal munkához láttam, és szorgalmasan körmöltem. Közben az egyik cigarettaszünetben rövid számítást végeztem, hogy vajon mennyien vagyunk ebben az olvasóteremben. Az eredmény elképesztő; hozzávetőleg ötszáz ember dolgozik itt szép csendesen. Ebben a csendben 4 óra tájban artikulálatlan üvöltés hangzott fel – dermesztő volt –, majd zuhanás hallatszott. Mindenki felugrott. Egy idősebb ember lett rosszul. Sokan odaszaladtak, néhányan az öreget próbálták élesztgetni. Az ügyeletes könyvtáros telefonált valahová, és néhány perc múlva megjelent egy rendész. Jó öt perc múlva feltűnt egy orvos, és munkához látott. Egy idő után az öreg fölkel a földről, leültették. Az emberek visszatértek a munkájukhoz, én is folytattam a magamét.

Október 14., csütörtök

Könyvtár. Nagy az önbizalmam, minden könyvet és újságot elhozok. A *Golosszal* kezdem. Iszonyú hosszú ez a Laros-cikk (a BORISZ GODUNOV bemutatójáról), de igazán nagyon érdekes. Okosságban, írni tudásban, kritikai vénában alaposan fölülmúlja Cuit. Csak a vége övön aluli, gonoszkodó.

1-kor megyek ebédelni, pont jókor, mert kevesen vannak, teát is kapok. Nagy büszkén használom a bicskámot, de senki sem ügyel rám.

Körmölés, körmölés... fáj a karom, fájnak az ujjaim, görbe a hátam – nem könnyű mesterség. Úgy iparkodom, hogy fél 2-től 8-ig csak kétszer megyek ki dohányozni. Háromnegyed 8-ra készen vagyok – tizenöt oldalt másoltam. Összepakolok, és megyek. Kifelé buzgó rendészt kapok, kinyitja a füzetemet, átlapozza, belenéz az írólapos borítékba. Nem tehetek róla, de a képemen gúnyos mosoly kerül szét. A ruhatárnál visszanezék – mindenkit alaposan megvizsgál, de senki sem talál ebben kivétnevalót. Pedig ej de undorító dolog ez. A rendész egész fiatal gyerekek; húsz-egynéhány éves lehet.

Október 15., péntek

Szovjet Zeneszerzők Szövetsége. Nyina Petrovna leültet, és kérdezi, hogy mit tehet értem. Mondom a két profot, Levasovot és Kandinszkijt, a CGALI-t és a vásárolt könyveket, amelyek kivételét engedélyeztetni kéne. Azt mondja, 1. menjek be a Konzervatóriumba, és keressem meg őket, 2. hozzam be azt a dokumentumnak nevezhető papírt (a Művelődési Minisztérium és a Tesco szerződése az ügyemben), ők lefordítják, és lepecsételik, hogy mégis legyen valami megfogható papírom, 3. egyetlen lehetőség, ha beviszem neki a könyveket, mert Láng Pipi (Láng István zeneszerző, az akkori Magyar Zeneművészek Szövetsége főtitkára) jön ki november közepén, diplomata-útlevéllel, és ő kiviheti a könyveket, ha elvállalja. Ha nem, hát nem. Tulajdonképpen elég sovány eredmény, bár több a semminél... Irány a *Csajkovszkij Konzervatórium*. A titkárságon

eligazítanak, miszerint Kandinszkij beteg, Levasov másfél óra múlva tanít a 18-as teremben. A titkár gondol egyet, és felhívja Jevgenyij Mihajlovicsot (Levasovot). A következőket hallom: Jó napot, Jevgenyij Mihajlovics. Itt van egy magyar kolléga, Muszorgszkijjal foglalkozik, és szeretne magával találkozni. – Tudja, mit, átadom neki a kagylót – (nem adja át). Hallgatás, most J. M. beszél, aztán a titkár. – Értem, minden világos, vizslát. Leteszi a kagylót, majd hozzám fordul. – J. M. éppen rohant valahová, de ma 2-re bejön, várja meg a 18-as tanterem előtt... Tíz perccel 2 előtt ott vagyok a 18-as előtt. A lépcsőn feltűnik egy tanárforma egyén. Pillantást se vetve rám, egyenesen bemegy a terembe. Én somfordálok utána, megállok az ajtóban. Ő rögtön beszédbe elegyedik az egyik hallgatóval – én az ajtóban várok. Miután végzett a gyerekekkel, a legcsekélyebb jelét sem adja, hogy tudomást akarna venni rólam. Kénytelen vagyok odaállni eléje, és előadni a mondókámat. Ahogy beszélni kezdek, indul felém; az az érzésem, hogy ki akar tuszkolni a teremből. Az ajtó közelében állunk meg. Gyorsan beszél, nem néz a szemembe, s néha görcsösen elakad. – Ő nem Muszorgszkij-specialista, csak részproblémákkal foglalkozik. Figyelmembe ajánlja egy tavalyi publikációját – egy eddig ismeretlen Muszorgszkij egyházi kórusról – s a *Szovjetszkaja Muzika* jövő februári számában megjelenő BORISZ-tanulmányát. Ennyi az egész, amiben segíteni tud, s ha akarom, és benézek a jövő héten, elhozza a tavalyi cikkét, de ebben az esetben hívjam föl előzőleg, hogy el ne felejtse. Egyébként most az órán nem lesz szó Muszorgszkijról, tehát nem is marasztal. És már ki is vagyok rúgva.

Október 16., szombat

Majdnem két hete vagyok már itt, s napról napra növekedik bennem a feszültség. Nemigen tudom, hogy mi készlet állandóan a munkára, mi hajt előre ebben az idegen országban, ezek között az idegen emberek között. A napokban jutottam el odáig, hogy föltegyem magamnak a kérdést: mi közöm van nekem ehhez? A könyvtárban ma arra gondoltam, hogy összekaparok annyi anyagot, amennyit tudok, hazamegyek, befejezem a könyvet, és ezzel lezártnak tekintem a Muszorgszkij-ügyet. Úgy érzem itt magam, mint Heller könyvében Yossarian érezte magát a bevetésen. Igaz, itt nem az életemre törnek, itt meg akarják akadályozni, hogy dolgozhassak. Nem kifejezetten és nem is összehangoltan ellenem folytatják a szovjet szervek és egyének ezt az „elhárító” tevékenységet, de ez az én szempontomból teljesen mellékes körülmény. Talán Levasov tegnapi elutasító magatartása indította el ezt a keserűségi hullámot bennem, meg a könyveim bizonytalan sorsa fölötti aggodás. De bizonyos, hogy mindkettő nagyon megviselt.

Gyenge eső szemerkélt, amíg a buszra vártam a Szverdlov téren a Bolsoj előtt. A könyvtárban nehezen tudtam helyet találni, ma kellett a leghosszabb ideig várnom. Most a Bessel-féle írásokat futottam át, de az egész, mint a legtöbb ilyen periférikus dolog, teljesen eredménytelen volt (és elrabolt másfél órámot). Az ebédelőben most mertem először előételt venni, mert őszintén szólva nincs valami bizalomgerjesztő kinézetük. Az előétel halpástétomnak bizonyult, és nagyon finom volt. Az egész ebéd (halpástétom kenyérrel, tejföl, egy szelet hal krumplipürével, tea) hatvan kopekbe, azaz tíz forintba került – hihetetlen.

Visszamentem dolgozni; Szolovjov ostoba recenzióit másolom a *Birzsevice Vedomosztyiból*, a fejem állandóan lecsuklik, a szemem előtt elhomályosodik a szöveg. Hatig kínlódom, azután eljövök. Gyalog megyek a Herzen utca felé, ott befordulok, elsétálok a Konzervatóriumig, és továbbmegyek a Nyezsdanován. Az utóbbi két napon mindenféle jötet-

tet hajtok végre: útbá igazítok embereket, gyerekes anyáknak segíték, vakot vezetek stb. A Nyezsdanován a Szövetség közvetlen közelében van egy gyönyörű kis templom. Fényesek az ablakai, valami világi hivatalt gyanítok benne. De nem, éppen istentisztelet van. Hát ez csodálatos! A templom 1629-ben épült, és gyönyörű. A belseje görög kereszt alakú és pompásan díszített, tele van ikonnal, freskóval. A hívők állnak, időnként derékből meghajolnak, vetik a keresztet. Öregek és fiatalok, a középső generáció nem képviselteti magát. A szertartás rejtély számomra: a papot nem látom, csak hallom. Kántálja a gyönyörű egyházi szöveget, és folyton szól a kórus. Ebből kettő is van kétoldalt. Balra egy profi kamarakórus – szép hangok, négy-öt szólamban, csodálatosan énekelnek. Jobbról a műkedvelők kevésbé szépen. Időnként különböző helyeken különböző lámpák gyulladnak meg, majd alszanak ki, úgy tűnik, tervszerű folyamatban. Időnként kinyílik néhány belső ablak, és mindig más-más pap néz ki rajta és kántál. A templomban egy ministránsgyerek olvassa a Bibliát. A hangulat ünnepélyes, békés és intim. Egy másik világ.

Október 18., hétfő

10 óra már elmúlt, engem várnak a *Bahrusin múzeumban*. A múzeum egy tündéri téglavörös épületben van, belopózom az udvar felől. Egy kis idő eltelik, mire azonosítanak, de utána nagyon kedvesek. Leültetnek egy kis irodahelyiségben, és hozzák elém a dolgokat: fotókat, színpadképvázlatokat. Én mondom, hogy mit kérek – azt is hozzák. Kezemben a két Muszorgszkij-fotó, Alfred Lorens műhelyéből – nagyon szépek. Aztán hozzák a Makovszkij-képet (karikatúra Muszorgszkijról és barátairól). Olyan 40x30 cm méretű lehet, törött az üvege, kijár a keretéből. Én egészen el vagyok ragadotva a képtől, nem győzöm nézegetni. Aztán a kéziratokról érdeklődöm. Jön a felelős, és mondja, hogy a Cui- (ő „Küi”-nek mondja) önéletrajz csak két lap, és nem említi benne Muszorgszkij, de azért hozná – mondom neki, hogy fölösleges. Bessel-levelük nincs 1873-ból. Így hát nem marad más hátra, szorongva megkérdezem, kaphatnék-e másolatot a két fotóról és a karikatúráról. És csodák csodája – kaphatok. A két fotóról fekete-fehér negatívot kérek, a karikatúráról színes másolatot. Meglesz, elküldik Budapestre. Ezután rohanva jön egy munkatárs (a csoportját hagyta faképnél miattam), s kutyafuttában megmutatja a múzeum Muszorgszkijra vonatkozó anyagát. BORISZ- és HOVANSZSINA-színpadképek, Naprávnik-szoba, Leonova, Platonova, Petrova-Vorobjova képei s egy nagyméretű Muszorgszkij-fénykép. Saljapin-szoba – a BORISZ jelmeze, szobor, önportréja, skiccei, rajzai, fotók. Megköszönök mindent, elégedetten távozom.

Október 25., hétfő, Leningrád

A pályaudvaron fiatal nő fogad, Olja (többet nem árul el a nevéből), és indulunk a taxihoz. Kérdezem, hogy melyik szállodába megyünk, hát a Jevropejszkajába (Európa Szálló). Ennek ugyan nagyon örülök, csak kétségeim vannak, kijön-e a napi negyven rubelemből. Egy órát állunk sorba a taxiállomáson, közben vigasztalanul esik az eső. Végre ránk kerül a sor. Megérkezünk. A recepciónál aztán a kétségeim megoldódnak. Közlök velem, hogy itt a fürdőszobás szobák hetven rubeltől kezdődnek, viszont fürdőszoba nélkül tizenöt rubeles szobát kapok. Nekem természetesen ez is megfelel. Indulunk föl a harmadik emeletre, kanyargós folyosókon a hátsó szárnyba. Hát a szoba az vigasztalan, sivár. A moszkvai lakosztályom ehhez képest a Ritz. Leültetem a leányzót, és elmondom neki az összes mondandómat. Tulajdonképpen nem is tudom, ki ez az Olja, milyen céget képvisel, mindenesetre közlöm vele az összes intézményt, ahová el akarok jutni.

A Szaltikov-Scsedrin könyvtárat már ma meglátogatnám. Mindent megígér, és távozik azzal, hogy rövidesen főlhív telefonon, és közli, mi a teendő. Én meg körülnézek a szállodában: WC a folyosó végén, tus a hetedhét határon is túl, de a szobában van telefon és egy mosdó, amelynek csapjaiból csak hideg víz folyik. A földszinten étterem, valutás bár, büfé. Ez utóbbiban megittam egy kávé, ettem két sajt szendvicset – de ezt a büfét nemigen fogom látogatni. De hopp, van itten svédasztal is – délben 4,20 a beugró. Ezt viszont fogom használni. Szóval, ennek a mostani szobámnak vannak óriási előnyei, de a hátrányai is jelentékenyek. Bent van a centrumban, közel a könyvtárhoz és mindenhez. A telefon is nagy segítség, nem is szólva a svédasztalról, ezzel szemben borzasztóan sivár és lehangoló.

Olja rövidesen telefonál, hogy 2-re várnak a GPB-ben (Goszudarsztvennaja Publicsnaja Biblioteka imenyi Szaltikova-Scsedrina, azaz a *Szaltikov-Scsedrin Állami Közkönyvtár*), keressem az igazgatóságot. Mivel még nem kaptam vissza az útlevelemet, nem tudok beiratkozni, de mindent megbeszélhetek velük. Elindulok. Még van idő, tehát felderítő körutat teszek. Mindjárt a sarkon találok egy bulocsnaját (pékséget), csodálatos tejeskávéval, süteményekkel – ez ideális reggelizőhely lesz. Leningrád sokkal jobb város, mint Moszkva. Ezt azonnal észre lehet venni. Mintha a boltokban is nagyobb volna a választék, s maguk az üzletek is szebbek, barátságosabbak. A Szadovaján ámulva nézek egy varjút: egyenesen rászáll egy álló villamos tetejére. A villamos elindul, a varjú szép komótosan utazik a villamos tetején. A könyvtári igazgatóság az épület Szadovaja utcai szárnyában található. Föltelefonálok, és már jön is egy hölgy értem. Bevezet az irodájába, és mondja, hogy már régen várnak, és mondjam el, mit akarok itt csinálni. Mindenki borzasztóan kedves, kezdem magam jól érezni. Én igyekszem mindent elmondani: hogy akarok dolgozni a kéziratárban, a könyvtárban, a hírlaptárban, hogy a fotókról másolatokat szeretnék, a kéziratokról mikrofilmet, és végül, hogy segítsenek a könyveim kivitelének engedélyezésében. A hölgy mindenben segítségemre lesz; holnap zárva van a könyvtár, de szerdán 10-re várni fog engem a kéziratár egyik vezető munkatársa, aki minden kérdésemre megadja a választ, az ő szárnyai alatt dolgozhatok majd. Addig is hívhatja egy munkatársát, hogy vezessen végig a könyvtáron, és mutasson meg mindent. Jön is egy nagyon kedves ötvenes hölgy, elindulunk, és kezdetét veszi egy ropant lenyűgöző könyvtári kirándulás. A hölgy elmondja, hogy a könyvtár 1814-ben nyílt meg, hogy ez a Szovjetunió legnagyobb könyvgyűjteménye. Belépünk a könyvritkaságok termébe – kör alakú csarnok, egykor oszlopok voltak körben, most ezek helyén is könyvek sorakoznak. Tárlókban mindenféle szebbnél szebb kézírások és nyomtatott főlíás látható, pl. néhány lap a Gutenberg Bibliából, az első datált orosz könyv a XI. századból, francia, német, olasz könyvek a XV–XVI. századból, egy Hess András nyomtatta magyar könyv, könyvek Iván Fjodorov nyomdájából stb. Itt van Voltaire több ezer darabból álló magánkönyvtára. Kinyitja a szekrényt, és kivesszi az egyik könyvet (Helvetius műve), mutatja benne Voltaire szállóigévé vált saját kezű bejegyzését, hogy „ha Isten nem volna, ki kellene találni”. Megyünk tovább a kéziratárban. Itt is tárlók vannak, bennük Belinszkij, Dobroljubov, Lermontov, Turgenyev, Gogol, Dosztojevszkij autográfjai, aztán egy következőben Csehov-, Blok-, Jeszenyin-, Majakovszkij-, Paszternák-, Ahmatovakéziratok. Én csak ámulok és bámulok. Aztán megkérdem, vannak-e Sztaszov- emlékek itt, merthogy énhozzám nagyon közel áll ez a Vlagyimir Vasziljevics (Vlagyimir Sztaszov évtizedeken át a Közkönyvtár egyik vezető munkatársa volt). Indulunk visszafelé a kerek terembe. Vezetőm eltűnik egy percre, aztán bevezet a szomszédos szobába. Ez egy nagy terem, rengeteg könyvszekrényel, s az egyik utcára nyíló ablakhoz lépünk. Itt állt egy-

kor Vlagyimir Vasziljevics íróasztala, még megvolt valamikor húsz évvel ezelőtt, de senki nem tudja, hová lett. Itt állok megrendülve azon a helyen, ahol annyi évtizedig dolgozott Vlagyimir Vasziljevics Sztaszov. Itt keresték fel az ismerősei, köztük maga Muszorgszkij. Szinte látom hatalmas alakját, hosszúkás arcát, okos szemét... Bemegyünk még az úgynevezett Faust-szobába. Ez egy középkorúra stilizált terem hatalmas föliánsokkal, könyvtartó állványokkal – nagyon hangulatos. Aztán vége szakad a kirándulásnak, visszatérünk az irodába. Bemutatnak a tudományos titkárnak, és még egyszer közlik velem a dátumot: szerdán 10 órakor kezdhetem a munkát.

Október 27., szerda

Néhány perccel 10 után érkezem a Szaltikov-Scsedrin könyvtárba. Kérdem a bejáratnál, hol kell beiratkozni. Az útbaigazítás után természetesen eltévedtem, aztán pedig rossz helyen álltam sorba. Végül a megfelelő helyre kerültem, ahol már tudtak rólam, s amíg kitöltötték a belépőmet (igazi fényképes igazolványt – még szerencse, hogy volt nálam egy fénykép véletlenül), megjelent az én Vergiliusom egy ifjú hölgy képében. Irina Fedotova Bezuglovának hívják, s a kéziratár munkatársa. Levezetett a szentélybe, s leülte-tett a kis olvasóterem egyik hátsó asztalához. Itt elmondtam neki, hogy mit akarok megnézni: hogy vannak konkrét dolgok, s vannak szélesebb körű megnéznivalóim; hogy egyrészt írásos dokumentumokat, másrészt kottakéziratokat szeretnék megvizsgálni, sőt, ez utóbbiakról mikrofilmet is kérnék, ha lehetséges. Ezenkívül a fotóanyag is érdekel, s erről is kérek másolatot. Elmondtam, hogy a kiadatlan művekről azért kérek másolatot, hogy egy későbbi monográfiában írhasak róluk. Aztán vérszemet kapva – miután közölte, hogy a másolatok ügyében egy bizottság fog dönteni – elmondtam, hogy szeretném ezeket a műveket előadatni, rádióban vagy hanglemezen vagy koncerten, s ha ez nem megy, akkor arra kérek engedélyt, hogy zongoraletét formájában részleteket közölhessek a majdani monográfiában. Bezuglova megértette a kérésemet, s bár a másolatok ügyében nem ígért semmit, azt mondta, hogy a fotóanyag sokkal egyszerűbb lesz, mint a kotta. Ezután rátértem a konkrét kéréseimre, s nemsokára kézhez kaptam néhány anyagot. Az első Dargomizsszkij verses levele volt, s végre tisztán látok ebben a dologban. A második Sztaszov 1895. június 2-i levele Findejzenhez – és itt ért az első nagy meglepetés. Van benne egy mondat, amit mindenhol kihagynak – s ami egészen új megvilágításba helyezi Muszorgszkij szerelmi életét. Ujjongásom nem ismert határt. Ezzel a levéllel igencsak elpizmogtam, mert Vlagyimir Vasziljevics kézírása inkább hasonlít egyiptomi hieroglifákhoz, mint tisztességes cirill íráshoz. Olyan alaposan és nagy türelemmel fejtettem meg ezt a levelet, hogy magam is csodálkoztam magamon. De olyan intellektuális izgalomba jöttem, hogy a nikotinszomj borzasztóan meggyötört, és gyakran rohanguáltam ki a dohányzóba. 3-kor elindultam az ebédlőbe, ahol megint csak sorba kellett állni. Ez a hely sokkal kisebb, mint a Lenin könyvtár étterme, és más rendszer szerint működik. Először a pénztárnál kell sorba állni – a sor végignyúlik egy emeletnyi lépcsőn, s fönt a folyosón végződik –, itt étlapról kell kiválasztani a kívánt étkeket, a blokkal először a leveses ablaknál kell megjelenni, aztán a főételkiadó ablaknál, természetesen mindkét helyen újra sorállás. A salátát, italt, süteményt egy harmadik helyen lehet megvásárolni, igaz, ide nem kell blokk. Az étteremben asztalok és székek vannak (nem úgy, mint a Lenin könyvtárban), s ily módon itt ülve lehet ebédelni, és még kés is akad. Az árak viszont ugyanolyan alacsonyak. „Bifstekszet” ettem krumplipürével, bár én káposztával kértem. Volt egy másik félreértés is, mert a krumplileves helyett egy pohár tejeskávét kaptam, de ez legyen a legnagyobb bajom.

Október 28., csütörtök

Elindultam a könyvtárba. Fél 11-kor már ott ültem a helyemen. Előttem Muszorgszkij-, Sesztakova-, Nyikolszkij-levelek. Muszorgszkijjal kezdtem. Ahogy kinyitottam a paksamétát, elfogott az áhítat – a Balakirevnek írt 1862–64-ből való leveleket tartottam a kezemben. Finom, érzékeny írás, vékony, artisztikus francia levélpapír, pici, keskeny borítékok – kettőn pecsétviasz is volt. Ez az első találkozásom Modeszt Petrovics keze írásával. Amint nekiláttam a szöveg kisilabizálásának, az áhítat rögtön alábbhagyott. Bármilyen szép is ez az írás, nagyon nehéz kiolvasni. A Sesztakova-leveleknél elfogott a csüggedés. Ezeket a nagy, szalkás krikszkrakszokat lehetetlen elolvasni – énnekem legalábbis nincs hozzá türelmem. Be kellett látnom, hogy a levéltári munka számomra csakis néhány rövid részlet elolvasása lehet, és nem több. Nagyobb levelezés, memoárok átnézése meghaladja az erőmet. Mi marad hát akkor? Természetesen a kottakéziratok; ezekről viszont vagy kapok fotokópiát, vagy nem. Aztán a fényképek; de ezekről is másolatra van szükségem. A többi – egyszerű könyvtári munka. Ez forgott a fejemben, amikor odahívtam Irinát, s vágyakozó szemmel kitekintve a napfényes Nyevszkij proszpektre, próbáltam magyarázni neki, hogy most már jó lenne összeszedni a fényképeket. Irina kissé meghökkenve kérdezte, hogy mi lesz azzal a rengeteg anyaggal, amit tegnap felsoroltam neki. Hát jó, nem bánom, hétfőn nekikezdek a kottakéziratoknak, ő pedig megígérte, hogy hétfőn összeszedi nekem a fotóanyagot. A ruhatárban csak a fél kabátomat adták oda, ezt akkor vettem észre, amikor magamra vettem. Hát ez csak a pufajka, hol a felső része? Amikor reklamálok a ruhatárosnál, még neki áll feljebb, hogy aszongya: – Miért nem mondta, hogy két kabátja van! – s nagy nehezen átadja a maradékot. De nekem az eszem is megáll!! Hogyan tudta ez leszedni a pufajkáról a zöld kabátot? És miért?!

Ijedt nyúl vagyok én itt. Nincs bennem megfelelő tartás, amire itt okvetlenül szükség van. Állandóan és mindenhol attól tartok, hogy rám kiabálnak, elütnek, rendre utasítanak, legázolnak. Érdekes módon a luxusszállodámban érzem ezt leginkább. Én itt nem vagyok kedves vendég. A büfében olyan barátságtalan a kávéfőző kisasszony, hogy a hátam is beleborsószik. Nem goromba, csak mint egy kőszobor. – Gyorsan mondd, mit akarsz, aztán tűnj el innen – ez az alapállás. Az egész napi munka után itt-hon szeretnék legalább emberek között lenni. Szeretnék egy kényelmes karosszékre leülni, dohányozni, újságot olvasni, valami italt rendelni közben, és bámulni a körülöttem lévő embereket. Mindezt nem tehetem. A büfé egész kicsi, csak kávé és egy-két fajta sütemény kapható, meg ehetetlenül sós halas szendvics és konyak. De ha helyet kap is az ember, hát igyekeznie kell, hogy más is meg tudja inni a kávéját, és persze tilos a dohányzás. A büfé mellett van egy bár, de ide csak nyugati turista mehet be valutáért. Társalgó nincs, a két étterem pedig más célt szolgál – itt sok pénzt kell elkölteni, azonkívül műsor van, bömböl a zene. Ily módon be vagyok kényszerítve a szobámba. Szóval nemcsak a magányosság kínoz itt, hanem az állandó és tapintatlan megkülönböztetés. Ebben az országban a tapintat és tolerancia ismeretlen fogalmak.

Október 29., péntek

Pontban 11-re megérkezem az ITMK-ba (Goszudarsztvennij Insztyitut Tyeatra, Muziki i Kinematografii, azaz Állami Színházi, Zenei és Filmintézet), Lev Nyikolajevics Raabel után érdeklődöm, aki éppen ott áll a lépcsőn, valakivel beszélgetve. Én bemutatkozom, ő mindent tud, és vezet fel a szobájába. Itt röviden elmondom, hogy mit akarok, ő pedig megdicséri a nyelvtudásomat, s már vezet is le egy kis kabinetbe, ahol az ilyesfajta kutatómunka folyik. Az épületben van könyvtár, állandó kiállítás és levéltár. Nos, belépve

a kabinetbe, Lev Nyikolajevics bemutat egy ifjú hölgynek (azért úgy negyven felé jár), nyilván a birodalom vezetőjének, s közli vele, hogy minden kívánt anyagot mutassanak meg nekem fenntartások nélkül. Ezután elhelyezkedem egy hosszú asztal mellett néhány itteni kutatóval együtt, s a hölgy egymás után teszi előm a katalógusokat. Először a Muszorgszkij-katalógust, majd kívánságomra az Andrej Rimszkij-Korszakov- (a zeneszerző fia, Muszorgszkij-kutató zenetörténész) hagyatéék teljes anyagát. Csak a katalógus három vastkos füzet. Egyébként itt őrzik a Rimszkij-Korszakov család archívumát. Rögtön nekilátok a keresgélésnek, s ezt kb. 2 – fél 3-ig folytatom. Rengeteg dolgot írok le, már csak azért is, mert Andrej R-K. Muszorgszkijról végzett munkái során rengeteg dolgot gyűjtött össze *gépelt* kópiák formájában. Ez ugyan nem a legtitiztebb dolog a részemről, de borzasztó nagy előny, hogy nem kell kéziratokat bogarásznom.

November 1., hétfő

Leningrádi Konzervatórium könyvtára. A Konzervatóriumban kicsit eltévedek, de végül kérdezősködöm, s így rátalálok Nyina Dmitrijeva Szidorkinára. Mondom, hogy miért jöttem. Bevezet egy kicsiny szobáskába – ez a kéziratár –, és közli, hogy nézzem meg a kartotékokat nyugodtan, de ma nem tudok semmit sem csinálni, mert a főelvtárs csak később jön be; de ha holnap 2 tájban visszajövök, akkor már a főelvtárs is itt lesz. És rögtön hozzát teszi, hogy a kiadatlan kottakéziratokat csak átnézni szabad, semmiféle másolatot nem készíthetek róluk. Erre számítani lehetett, persze. Ott ülök tehát a kartotékok előtt, és lapozgatom őket: a HOL VAGY, CSILLAGOCSKA partitúrája!, a SZALAMBÓ két részletének partitúrája, az ODIPUSZ partitúrája – szóval itt van minden kiadatlan kotta, ami érdekes. Itt vannak mellettem egy ócska szekrényben. Egy vékonyka szőke nővel vagyok ott, még magamra is hagy öt percre. Közben állandóan azon tűnődöm, hogy másvalaki, egy rámenősebb, ügyesebb ember el tudná-e intézni vagy sem. Hogyan viselkedjem holnap, mit mondjak. A kartotékokon nincsen sifr, a Muszorgszkij-kartonok egy részét nem is találom, aztán megkerülnek – valaki rossz helyre dugta őket. Miután mindent átnéztem, felállok, és megyek. A Konzervatórium előtt csak állok, szívom a cigarettámat, és nincs kedvem mozdulni sem. Ma is süt a nap, de hidegebb van, mint tegnap, vagy én vagyok kedvetlen. Erőt veszek magamon, és indulok visszafelé a Szaltikov-Scsedrin könyvtárba. Ez a Gribojedov csatorna gyönyörű hely, ezt mindig megcsodálom, aztán szokásomhoz híven átkelek az oroszlános hídon. A Szadovaja felé tartok, fagylyalozom, majd betérek a múltkori teázóba túrós palacsintát és teát ebédelni. Visszasétálok a könyvtárba, és nagy sóhajjal indulok a kéziratárba. Megkapom a csütörtökön igényelt két anyagot. Az első: Balakirev egyetlen fennmaradt Muszorgszkijhoz írt levele a 60-as évekből. Három sor az egész, és viszonylag elég gyorsan ki tudom olvasni. Nem tudok visszaemlékezni rá, hogy láttam-e én ezt már vagy sem. De a kísérő papíron látom, hogy Orlova dolgozott vele az 1950-es évek végén a „Trudi i dnyi Muszorgszkovo” könyvéhez. Hogy a levél az 1860-as évekből való, az biztos, de én azonnal szűkíteni tudom a dolgot; újabb kartotéknézegetés után bizonyossá válok, hogy a levél 1860–62 között íródott, sőt, ha ki tudom deríteni, mikor fejezte be Balakirev Glinka HOLMSZKIJ-kísérőzenéje második közjátékának négykezes átíratát, akkor pontos dátumot fogok tudni. A másik anyag nyomtatott, és ismerem. Tehát kész is vagyok. Irina közben megtalált, és megígérte, hogy összeszedi nekem a képeket. Aztán még átmegek a folyóíratrészlegbe; itt is kartotékozom egy kicsit, és még a térképrészlegbe is benézek. Háttha lesz itt egy részletes térkép a toropeci járásról. A térképigénylésnek sajnos hosszadalmas és bonyolult processzusa van, ezért későbbre hagyom. 7 óra lett, most már mehetek haza. A ruhatárban újra meglepetés vár: megint csak két részben kapom meg a kabátom. De ezt már egy-

szerűen nem értem. Nyilván hozzá fogok szokni néhány nap múlva, de megérteni sohasem fogom. Hogy miért szedik szét a kabátomat!? – hát ki tudja ezt nekem megmagyarázni? De már vigyorgok hozzá, és a következő alkalomra fogadást is kötnék bárkivel.

November 2., kedd

Indulok a Sztaltikov-Scsedrinbe, mintha a fogamat húznák. A ruhatárnál sorállás, 11 előtt néhány perccel már ülök a Muszorgszkij-kéziratok előtt. Az első, amit kézbe veszek, egy daltöredék dátum nélkül. Ezt nézegetem, amikor megjön Irina, és sorban hozza eléem a fényképeket. Elsőként a legkorábbi Muszorgszkij-képet, de én látom, hogy ez egy rossz reprodukció, vagyis számomra használhatatlan. Aztán megkapom a következőt egy Alekszandra Purgoldnak írott levéllel együtt – mindkettő gyönyörű, felírom a listámra. Ezután következik Balakirev két fotóalbuma szebbnél szebb képekkel. Itt van Muszorgszkij 1865-ös képe, Sesztakova, a két Purgold lány, Sztaszov fényképei – ezek is rákerülnek a listámra. Közben rám tör a dac. Azért is lemásolom azt a daltöredéket. Stikában elkezdem vonalazni a noteszemet, fél szemmel állandóan az ajtót lesem; mert csak Irina tudja, hogy mi van nálam, senki másnak nem tűnhet fel, ha jegyezgetek valamit. Így aztán amikor Irina feltűnik az ajtóban, gyorsan becsapom a noteszt, és úgy csinálok, mintha mást csinálnék. Az akció sikeres, rövidesen megvan a másolat. Hát ilyen örömeim vannak nekem.

Majdnem 2 óra, mennem kell a Konzervatóriumba. Kifelé újból sorba kell állni a ruhatárnál. Kíváncsian várom a kabátom, amit most kivételesen egészben kapok meg. Az utcán zuhog az eső. Villamossal megyek, ami a Konzervatórium előtt tesz le; ezúttal nem ázom ronggyá. Most már tudom a járást, s egyenesen megyek a II. (itt III.) emeleti olvasóterem mögötti kis könyvtárszobába. A vezető, egy kedves középkorú hölgy, eléem rakja az összes Muszorgszkij-kottakéziratot. Hát igen, itt van minden, ami érdekes. Összefacsarodik a lelkem, nehéz sóhajok szakadnak ki a keblemből. A *KOPÁR HEGYGYEL* kezdem. Úgy tűnik, hogy a nyomtatott kiadás nem egészen korrekt. Megpróbálom följegyezni azokat a dolgokat, amelyek emlékezetem szerint nem kerültek bele a kiadott partitúrába (pl. tempójelzések). Még nem tartok a végénél, amikor már nem tudom elfojtani a nikotinszomjamat, s megkérdem a szókétől, van-e itt büfé. A szóke azonnal pattan, hogy majd ő odavezet. Lemegyünk a földszintre, s én vigyázatlanul megemlétem, hogy még nem ebédeltem. A szóke egész izgalomba jön, lebeszél a büféről, és tuszkol a tanári ebédlőbe. Itt kiszolgálás van, asztalok, székek stb. Leültet, hozza az étlapot, megrendeli a kívánt étkeket, kenyeret szerez, és a kezét tördeli, mivelhogy a teához éppen nincs pohár, de rövidesen azt is szerez. Alig győzőm elhárítani.

Azután folytatom a dolgot. *LÍBIAIAK HARCÍ DALA* – gyönyörű nagy partitúra; *SZALAMBÓ IV. felv. 1. kép, HOL VAGY, CSILLAGOCSKA, OIDIPUSZ* két változatban – mind partitúra. *SZOROCSINCI – A LEGÉNY ÁLMA* – kórus + négykezes zongoraletét és dalok... Nézegetem őket, s a lelkem nehéz. Aztán a Sztaszov-leveleket veszem elő. 6 óra van, és mindentől elment a kedvem.

November 3., szerda

12-re megérkezem a *Puskin-ház*hoz. Jevdokimov elvtársat kell keresnem, akit rövidesen meg is találok. Száraz, sovány, ötvenes férfi, energikusan betessékel a szobájába, és leültet. Nem mondhatnám, hogy barátságatlan, inkább kimérten hivatalos. Előbb egy füzetbe bevezeti az adataimat, aztán érdeklődik jövetelem célja felől. Én ugye a kézirat-tárat keresem. – A kézirat-tár be van zárva, általános revízió vagy leltár van. – Rátérek a fényképekre, amelyekről másolatokat szeretnék. Ő föláll, azt mondja, pillanat – és

eltűnik. Három perc múlva visszatér: – Sajnos, egyetlen kép van nálunk, a Repin-festmény reprodukciója, a többi fotót átadtuk a Puskin múzeumnak. Kérdem, hogy az hol van. Puskinban (vagyis a volt Carszkoje Szelóban) – válaszolja. Az egész jelenet kb. annyi idő alatt játszódik le, amennyi alatt leírtam. A gyors kirúgás esete forog fenn. Az egyetlen reakció, ami ebben a helyzetben szóba jöhet, az, hogy vigyorogni kezdek, és nagyon megköszönöm a jóságát. A Puskin-házat öt perc alatt elintéztam. Átsétálok az ITMK-ba. Ez a kedvenc helyem, hiába. Beülök a kis szobába, s a két kedves levéltárosnő társaságában dolgozgatok szép csendesen. Ha valamit nem tudok kiolvasni, segítenek, ha rám jön a dohányozhatnék, rágyújtok néhány lépésnyire onnan, a díszes lépcsőházban, antik szoborutánzatok társaságában. A fiatalabbik nő azzal fogad, hogy én már jártam itt négy éve, a Vrubel-lelél kísérőpapírján látta a bejegyzésemet. Annak idején eléggé kurtán-furcsán végeztem ezzel az intézménnyel, de az akkori körülmények mentességemül szolgálhatnak. Most szép nyugodtan silabizálhatom a kéziratokat. A Vrubel-lelél simán megy, csak egy helységnevet nem tudok kibetűzni. Amikor a segítségüket kérem, a fiatalabbik nő nevetve mondja, hogy amikor megnézte ezt az anyagot, előre tudta, hogy éppen ezt nem fogom tudni elolvasni. (Vajon miért nézte át – kíváncsiságból vagy ellenőrzési célból?) Együtt próbálkozunk, amíg végre kisütünk valamit, ami elfogadható.

November 4., csütörtök

Megyek a Szaltikov-Scsedrin könyvtárba. A SZENNAHERIB-et nézegetem (amelynek a kö-zéprészét Rimszkij-Korszakov hangszerelte), meg azt a néhány további kéziratot, amelyeket még a múltkor igényeltem. Megjelenik Irina, és még két dolgot kérek tőle; az egyik Muszorgszkij képe 1856-ból – ez egy igen ritka kiadványban szerepel –, a másik pedig annak a lengyel forradalmi dalnak a szövege, amelyet a HADVEZÉR-ben dolgozott fel Muszorgszkij. Irina eltűnik, majd kisvártatva visszatér azzal, hogy 3-ra tudja csak idehozni az anyagot. Én közben végeztem a kéziratokkal, 12 óra van, tehát három órám van teljesen üresben. Először a szótárakat nézegetem; végre szeretném megtudni, mit is jelent a „muszorga” szó. Persze egyetlen szótárban sincs benne. Aztán bejárom a könyvtárat, megnézem a xerox környékét, a katalógusokat. Meg is éhezem alaposan, de az étterembe csak kettő után lehet menni. Nézegetem az embereket és az épületet. Ez a könyvtár sokkal emberszabásúbb, mint a moszkvai. Az épület régi, patinás, a márványlépcsőket alaposan elkoptatták százhetven év alatt az olvasók. Mindenhol faburkolat, s a folyosók végén az ajtók olyan alacsonyak, hogy örökké be kell húznom a fejem. Rengeteg az olvasó, és kicsi a könyvtár. A WC és a dohányzó ijesztő. Mindkettő mocskos, hideg, riasztó. Az emberek pedig folyton köpködnek. Nemcsak a férfiak, a nők is. A kö-pöcsészéket állandóan használják a WC-ben is, meg a dohányzóban is. Az ebédlő se valami étvágygerjesztő, és valahogy az az érzése az embernek, hogy ezek a helyiségek örök-ké piszkosak voltak és lesznek, ahogyan a kapualjak, a liftek, a folyosók, az üzletek (nem mintha Budapesten sokkal jobb lenne a helyzet, de Párizsban és Londonban határo-zottan jobb).

November 5., péntek

Reggeli után indulok kedvenc helyemre, az ITMK-ba. Bár nem sok hó esett, talán a je-ges szél miatt cudar idő van odakint a napsütés ellenére. Mégis gyalogosan megyek a szokásos útvonalamon. 11-kor kezdem a munkát a két kedves hölgy társaságában. Előttem Andrej Rimszkij-Korszakov könyve az apjáról. A könyv elején a szerző néhány saját kezű bejegyzésével. Ahogy lapozgatom, egy kis papírlap hullik ki belőle néhány sor írással, és semmi kétség, ez Andrej R-K. keze írása. Szólok a hölgyeknek – félig-meddig

tréfásan –, hogy találtam egy autográfot, ám a hölgyek nem veszik tréfára, ugranak azon nyomban, és már azon tanakodnak, milyen lajstromba vegyék. Szerettem volna javasolni nekik, hogy vegyék jegyzőkönyvbe a becsületes megtaláló nevét is (nyugodtan eltehettem volna a papírt emlékebe), de közismert szerénységem diadalmaskodott.

November 6., szombat

Irány a Szaltikov-Scsedrin könyvtár. A bejáraton lévő hirdetőnégyzeten látom, ma 15.30-ig tart nyitva. Szokatlanul kevesen vannak, de én ennek csak örülök. Elhelyezkedem a kéziratár olvasótermének hátsó részében, ahol az előttem lévő asztalon nagy kupac könyv tornyosul, és teljesen eltakar. Imádkozom, hogy Irina ma ne legyen bent. Megkapom félretett kézirateimát, és azonnal nekiesem a SZENNAHERIB-nek, azzal a szilárd elhatározással, hogy ha törik, ha szakad, én ezt lemásolom. Lázasan dolgozom, teljesen zavartalanul. 3-kor rezzenek föl, mert a gyezsurnaja ott áll mellettem, és mosolyogva figyelmeztet a zárórára. És valóban, már egy lélek sincs rajtam kívül a teremben. Összepakolok, hónom alá csapom a huszonkét ütemnyi elkészült partitúrát, és ujjongva távozom. De hiszen nyugodtan lemásolhatom az egészet! Irina délután 5-kor elmegy általában, a könyvtár meg este 10-ig tart nyitva. Senki nem fog megakadályozni! Örömmámortól reszketve lopom ki a kincsemet az utcára.

November 17., szerda

Irány a *Tudományos Akadémia* könyvtára. 3-ra érek oda, beiratkozom, majd körülnézek. Hatalmas, barátságatlan könyvtár, embertelen körülményekkel. Egy büfé van csak, ami 14.15-ig működik az egyszerű olvasóközönség számára. Dohányzó csak a büfé mellett van – túl az ellenőrző ponton. Hogy az evést és dohányzást hogyan lehet a gyakorlatban megszervezni, még nem tudom. Viszont minden újság rendelkezésre áll, és minden más egyéb is. Megrendelem az újságokat másnapra, s még a toropeci térképet is. Majdnem 6 óra, amikor a Szaltikov-Scsedrinbe érkezem. Bevágtatok a kéziratárba, és máris másolom a SZENNAHERIB-et. Fürgén haladok, záráskor már csak néhány oldal hiányzik. Az itteni gyezsurnaja 8 óra tájban odajön az asztalomhoz, és komor arccal közli, hogy másnap keressem meg a tudományos titkárt. A hideg futkároz a hátamon. Elmenőben még egyszer figyelmeztet. Vajon mit akar tőlem a titkár? Lehet, hogy mégis figyelnek valamilyen módon? Vagy a beteg Irina szólt a fotók ügyében? Nagyon kínosan érzem magam, és félek a holnapi naptól. Hiszen csak néhány oldal van hátra.

November 18., csütörtök

Elszorult torokkal, de harcra készen rohantam a Szaltikov-Scsedrin titkárához. Fölkísért a szobájába, nagyon barátságos volt, és érdeklődött afelől, hogy nincs-e valami kívánságom, problémám. Azután végre kibökte, hogy jegyzőkönyvet kell majd írni az itteni munkámról, s elutazásom előtt okvetlenül keressem még föl e célból. Ja, vagy úgy! Mázsa kövek gördültek le a szívemről; egészen másra készültem fel. Persze, persze, a jegyzőkönyv. Hát arról lehet szó. Egy emelettel lejjebb a könyvek kivitelének engedélyét intéző csoporthoz rohantam, és néhány perc várakozás után sorra is kerültem. Itt már csak be kellett söpörnöm az elmúlt napok ügyködésének eredményét. A hivatalos levélem átadásával máris mentesültem a vámfizetés alól, de az engedélyezéshez még egy listára is szükség volt. Ezt közös erővel megírták helyettem, aztán minden könyvbe bekerült a pecsét, és máris pakolhattam össze. Mindezenközben roppant előzékenyek és kedvesek voltak. Mialatt ez a dolog végbement, helybeli ügyfelek is jöttek, s így gyö-

nyörködhettem ennek az elképesztő intézkedésnek a teljes abszurditásában. Egy szovjet állampolgár évente három könyvet küldhet külföldre, ám a bemutatott könyvek egy részére az én szakértőim egyszerűen rámondták, hogy nem küldhető ki. S ezt minden indoklás nélkül tették. Amit viszont engedélyeztek, arra százszázalékos vámot kellett fizetni. Talán a könyvterjesztés állami monopóliumát védik? Az ember azt hinné, hogy a szovjet kultúra terjesztése kifejezetten előnyös és kívánatos a SZU részéről, míg a gyakorlatban mindent elkövetnek azért, hogy megakadályozzák ezt a folyamatot. Ki érti ezt? Én persze boldog vagyok, hogy kiskapu nyílt számomra, s csak azt sajnálom, hogy a három legjobb könyvet Moszkvában hagytam. Teljes diadalérzettel jöttem el a Szadovajáról. A könyveket leraktam a szállodában, és rohantam a Tudományos Akadémia könyvtárába. Mellbe taszítóan ellenszenves egy épület. A tegnapi igénylések közül csak a *Szankt Petyerburgszkije Vedomosztyit* kaptam meg. A *Grazsdanyin* szerepel a katalógusban, de időközben elveszett az az évfolyam, amelyet kikértem. Hát ilyen is előfordul?! Térképet nem hoztak, annak ellenére, hogy megrendeltem. Lementem a kartográfiaiba, ahol közölték, hogy nincs ilyen térképük, próbálkozzam a Szaltikov-Scsedrin könyvtárban. Szombatra újabb igényléseket adtam be, majd sietve távoztam.

A reggeli hónap már nyoma sincs, csendes eső esdegél. Otthon felragadtam a kottapapírjaimat, és rohantam a Szaltikov-Scsedrinbe. 6-kor kezdtem a munkát, és este háromnegyed 9-kor végeztem a SZENNAHERIB-bel. Слава богу! Ez már az enyém. Holnapra kikértem a HOVANSCSINA sztreleckórusát. Hiába, evés közben jön meg az étvágy.

November 19., péntek

ITMK. Gyalog megyek, s 11-re már ott is vagyok. Pirulva átadom az ajándékot. A Gálja nevű hölgy majdhogy könnyekre nem fakad. Átadja az utolsó adag igénylésemet, s az én ügyemben elrohan a Mohovaján lévő központba. Érdeklődöm a jegyzőkönyv után, de nem értik pontosan a dolgot. Ám egy negyedóra múlva belép egy hölgy azzal, hogy meg kell csinálnunk a jegyzőkönyvet. No lám, megy ez magától is. A hölgy nagyon siet, azt ígéri, hogy 3-ig visszatér. Közben az öreg nő kukacoskodni kezd, hogy mondjam meg pontosan, milyen kéziratokat másoltam le stb. Aziránt érdeklődik, hogy a Szaltikov-Scsedrin könyvtárban (Publicskának becézik a Közkönyvtárat) nem kell-e bemutatnom a jegyzeteimet. Mondom neki, hogy eddig nem kellett, de nem nyugszik meg. Aszongya, hogy majd megkérdezi tőlük. Nekem a hideg kezd futkosni a hátamon, s a gyomrom is ökölbe szorul. Még csak az hiányzik, hogy ez a banya föllármázza túlzott éberségből a publicskásokat. Mit csinálók, ha felszólítanak, mutassam be a kottamásolataimat. A banyának megígérem, hogy szerdán behozom neki az összes itt készült jegyzetemet. Még várok egy darabig, de mivel a hölgy a jegyzőkönyvvel nem jelentkezik, 2 előtt tíz perccel összepakolok, és indulok azzal, hogy szerdán eljövök még a jegyzőkönyv miatt.

Hamarosan megérkeztem a Konzervatóriumba. Először megebédeltem, elszívtam egy cigarettát, s csak azután mentem fel a III.-ra, a könyvtárba. Kedvesen fogadtak, s kérésemre azonnal elém tették a SZALAMBÓ két kéziratát, én pedig átadtam az ajándék lemezalbumot, amit néhány perc múlva maga a fonotéka vezetőnöje köszönt meg. Útközben s még itt is egy darabig (amíg a kottákat nézegettem) azon töprengtem, mit is csináljak most már. A SZALAMBÓ IV. felvonásának 1. képe ugyanis jóval nagyobb falat, mint a SZENNAHERIB, s ha én most ennek nekikezdek, az egész további munkarendemet át kell alakítani. És mit mondjak itt: mit csinálók és miért? Aztán gyorsan határozok: nem mondok semmit – és nekikezdek a másolásnak.

November 20., szombat

A Tudományos Akadémia könyvtára. A hátam is borsózik tőle. Nagyon kevesen vannak, és ma még az étterem se „dolgozik”. A ruhatáros néni azt mondja, hogy csak a könyvtár munkatársainak van nyitva szombaton és vasárnap. Ez az, amit nem értek. Mert ha már zárva van, akkor legyen is zárva. Ha meg nyitva van a könyvtár dolgozóinak, akkor miért nem ehet ott az egyszerű olvasó? Ez megint egy olyan dolog, amit fel nem foghatok. Mielőtt elkezdeném a munkát, biztonsági intézkedéseket foganatosítok. Tudva azt, hogy itt ötven oldalt is másolathatok, kikeresem a katalógusból azoknak a könyveknek a sifjét, amelyekből feltehetően xeroxoztatni akarok. Ezeket a könyveket kiigényeltem a Szaltikov-Scsedrinben vasárnapra, ott majd alaposan megnézem őket, s ha tényleg kellenek, akkor hétfőn kora reggel visszajövök ide (itt is kiigényeltem ugyanazokat a könyveket), és elkészíttetem a másolatokat. Hát nem zseniális? Azután bevonulok az újságolvasóba...

November 22., hétfő

Ez már maga a könyörtelen hajrá. Olyannyira, hogy ezeket a sorokat már szerda este írom. Mostanáig ugyanis egy szusszanásnyi időm sem volt, nemhogy még naplórásra is jutott volna.

Hétfőn 9-re mentem a Szaltikov-Scsedrinbe, azonnal föliratkoztam a xeroxlistára (tizenötödik voltam), s a könyvolvasóban vártam ki a 10 órát. A xeroxozás félórámba telt, s újból várakozni voltam kénytelen 11-ig. Az elkészült másolattal együtt rohantam a Konzervatóriumba – másolni. Iszonyatos elszántságot éreztem magamban, de hiába! Túl sok ez három és fél napra. Még mielőtt kétségbeestem volna, különféle kompromisszumos megoldásokkal vigasztaltam magam; mint például: csak a „bojártanács” zenétől írom le a SZALAMBÓ-t; hozzáveszem ehhez még a MARCIA NOTTURNÁ-t vagy a HOL VAGY, CSILLAGOCSKÁ-t. De bármit találtam is ki, közeledett a kétségbeesés pillanata. S ekkor!! Úgy jött a gondolat, mint derült égből a villámcsapás! Itt a megoldás!

A dologhoz a következőket kell tudni: már amikor először kézbe vettem a kéziratot, tapasztaltam, hogy a dossziében az autográf mellett ott van egy elég nehezen kivehető fénymásolat is. Amikor munkához láttam, ezt mindig félre kellett tennem az útból. Most eljött az ideje, hogy közelebről is megvizsgáljam. Ami azt illeti, elég silány egy másolat, de azért ki lehet bogarászni. És van egy óriási előnye: nincs összefűzve, és nincs rajta semmiféle leltári szám. A szomszédos oldalakról készített fénymásolt ívek csak egymásba vannak rakva. Hát ez a megoldás. Észrevétlenül el kell csennem néhány ívet a másolatból, s akkor este tovább dolgozhatom a szállodai szobámban. Most már csak a terv véghezvitele maradt hátra. A kézirat utolsó harmadától kezdtem a másolást, tehát az elejéből kell elemelnem. Mint aki valami borzasztó fontos dolgot csinál, lapozgatom a fénymásolatot, s közben az első két ívet kijebb húzom úgy, hogy az egészet összecsukva, ezek két-három centivel kilógnak a többi közül. Aztán, mint aki végzett, félrerakom az egészet. Csak a kellő pillanatra várok. De mintha a két nő érezné, hogy valami stikli készül, nem hagynak egy pillanatra sem egyedül. Közéleg a 6 óra, cselekednem kell. Csak azt sajnálom, hogy családtagjaim és ismerőseim nem láttak ebben a döntő momentumban. Mellettem a széken – ahová nem lát el a két nő – ott hever a nejlonszatyrom a tiszta kottapapírokkal. Hátradőlök a széken, s a keményfedelű dossziét magam felé döntöm. Ezzel teljesen eltakartam az akció színterét. Egy határozott, gyors mozdulattal kihúzom az előkészített íveket, s magam mellé teszem a székre. Visszaeresztem a dossziét, és keresgélni kezdek a tiszta papírjaim között, de ezalatt az elcsent íveket becsúsztatom a paksaméta közé. Előkerül a tiszta lap is, ezen folytatom tovább a munkát, ám eközben ujjong a lelkem – a problémát megoldottam. Először persze azt gon-

doltam, hogy elkérem a másolatot, de rögtön beláttam, hogy nincs az a könyvtáros, aki kiadna a keze közül ilyesmit. Még az is biztonságossá tette ezt az akciót, hogy gyanú esetén sem lehet észrevenni a hiányt (gondoskodtam róla, hogy a címloldal a helyén maradjon), csak ha megszámolják az oldalakat, ami eléggé valószínűtlen. 6-kor fölálltam, komótosan összehajoltam, aztán uszgyi! Szélesen vigyorogva utaztam a tömött buszon, majd, a kincset biztonságba helyezve a szállodában, megérkeztem a Szaltikov-Scsedrinbe. Két helyről is vártam még anyagot. A könyv olvasóban megint nem találták az igényelt könyveimet. Egy 1902-es kiadású építészeti enciklopédiát és a toropeci járás térképét vártam. Az történt ugyanis, hogy a kartográfiában nem találtak ilyen térképet, az enciklopédia pedig szórén-szálán eltűnt. Az ügyeletes „bibliográf” azonban borzasztóan segítőkésznek bizonyult, s elindultunk mindenféle kanyargós úton az enciklopédia nyomában. Végül kiderült, hogy kézben van valamelyik eldugott speciális olvasóteremben. Ide is elkísért a hölgy, s itt végre belenézhettem a nagyalakú, többkilós könyvbe. Mikor végeztem, a folyóiratolvasóból elhoztam egy periodikus kiadványt, Alekszandra Molasz sógorának visszaemlékezésével. Kiírtam ugyan (a kiadványban csak egy hosszabb idézet szerepel), de kétségeim vannak a memoár hitelességét illetően, mivel e visszaemlékezésben Muszorgszkij és Rimszkij-Korszakov tegeznek egymást, ami köztudomásúan ellentmond a valóságnak. S aki azokban a körökben megfordult, annak ezt tudnia kéne. Utolsónak következik a Balakirev-művek jegyzéke. Ezt egy újabb helyen lehet megtalálni, az úgynevezett Centralnaja Szpravocsnaja Bibliotekában. Újabb folyosók, csigalépcsők következnek. Itt végre megkapom a háromkötetes könyvet... Már majdnem 10 óra van, tehát indulok haza. 11 tájban látok hozzá az elcsent kotta másolásához. A hétből négy ívvel (azaz nyolc oldallal) tudok csak elkészülni hajnali fél 6-ra.

November 23., kedd

Fél 9-kor cseng a telefon. Gálja az az ITMK-ból. Közli, hogy elkészültek a fényképek, és hogy szerdán a Mohovaján kell lennem a központban, ahol azt a bizonyos jegyzőkönyvet is nyélbe kell ütni. Nincs mentség, tovább kell folytatnom a másolást, de most az eredetiről, a Konzervatóriumban. 11-kor már ott is vagyok, és dolgozom szorgalmasan, mintha mi sem történt volna. Közben az éjszaka lemásolt négy ívet gyakorlott mozdulattal visszacsempézem a helyére. Ma is 6-kor fejezem be, és indulok haza. Borzasztóan éhes vagyok, ezért aztán beülök az étterembe, és egy nagyot vacsorázom, még sört is iszom a jobbikból. 9 van már, mire visszaérek a szobámba. Veszem elő a maradék három ívet, de képtelen vagyok dolgozni. Amúgy ruhástul végigzuhanok az ágyon, és már alszom is. Két óra múlva, 11-kor ébredek fel. Nincs irgalom, gyerünk tovább! Másolás fél 5-ig, majd alvás fél 9-ig. De az a helyzet, hogy nem tudok aludni, csak forgolódom gyötrelmesen. Még este 10 után telefonált Rozita (a leningrádi Zeneszerzők Szövetségéből). Kérdezte, hogy miben lehetne segítségemre, s hogy nem akarok-e színházba vagy operába menni. Mire én biztosítottam, hogy igazán semmire sincs szükségem, és színházra még csak gondolnom sem lehet.

November 24., szerda

Irány a Mohovaja. Gálja fogad, ő pontos, csak a hivatal nincs sehol. Végre fél 11 tájban megjön az előadó, és rátérhetünk az adminisztrációs ügyekre. 10 óra konzultációban egyezünk meg, s aláírjuk az okmányokat. Megkapom a kész fényképeket s hozzá a kísérőlevelet és listát. Elbúcsúzom Gáljától, aki pirulva egy Matrjoskával ajándékoz meg. 11 óra van, múlik az idő, s nekem még hátravan egy hasonló aktus a Szaltikov-Scsedrin könyvtárban. A legegyszerűbb, ha gyalog megyek, s így még egyszer végigjáróm kedvenc

helyeimet: Mohovaja, Pantyelejmonovszkaja, Letnyij szad, Inzsenyernij zamok, Szadovaja. Megérkezem a könyvtár hátsó bejáratához, ám a titkárságon nem veszik fel a telefont. Ez borzasztó! Mi lesz, ha nem jutok el idejében a Konzervatóriumba? Kétségbeesésemben Albina Kiriket hívom a másolószobából. Egy rossz hírt tartogat a számomra: a kották olyan nagyalakúak, hogy nem lehetett róluk xeroxmásolatot készíteni. Mikrofilmen fogom majd megkapni, mert természetesen még beletelik egy kis időbe, amíg elkészülnek. Ő mondja, hogy a titkár ma nincs bent, mert angol vendégek érkeztek, és ezeket istápolja. A másik mikrofilmrendelése ügye is rendben van, azt is meg fogom kapni. Én csak ámulok-bámulok. Semmi fenntartás, semmi akadékoskodás!!! Hiszen a fényképeken kívül én egy csomó kiadatlan kéziratot is beleírtam a listába. Teljesen el vagyok képedve. Bezuglova beteg lett, és ezzel megszűnt minden ellenőrzés. Hát ez pompás! Csak adná az ég, hogy meg is kapjam azt a filmet.

Már szomorúan elkönyveltem magamban, hogy holnap délelőtt újra el kell ide jönnöm, amikor a lépcsőházban feltűnik a titkár. Ma, úgy látszik, minden bejön nekem. Albinának odaadom az ajándék lemezeket, cserébe két megbízatást kapok tőle: lemez-katalógust kér, s a CSÁRDÁSKIRÁLYNŐ partitúrájának fotómásolatát. Mindent megígérek, elbúcsúzunk nagy szeretettel. A titkár szintén napsugarasan fogad, és elém teszi a jegyzőkönyvet. Döbbenet meredek a konzultációk számára: kilencven óra. Bárgyún vigyorogva aláírom. A hölgy csak úgy ragyog, s megajándékoz néhány lemezzel és egy repi könyvvel. Biztosítjuk egymást stb. Nekem minden vágyam, hogy végre eljuthassak a Konzervatóriumba, tehát sietve távozom. De útközben felrémlik a Tesco emberének a figyelmeztetése, hogy vigyázzak ám, nehogy aláírjak tömérdek konzultációt, mert nekik egy óráért valami 280 forintot kell kifizetniük. A villamosmegállóban röpké fejszámolás következik. Te jószágos úristen! Hiszen ez majdnem harmincezer forint. Nekem egyszerűen leharapják a fejemet ezért. Iszonyú lelki tusa ráz. Mi a fenét csináljak most? És miért nem akkor reklamáltam, amikor elém tette aláírni? És miért nekem kell ezt elintéznem? És mi közöm nekem a Tesco pénzügyeihez?

De hát ezt nem lehet ennyiben hagyni! Az idő pedig csak múlik. Mégis visszaindulok. Felszóllok telefonon, s dadogok valamit, hogy elfelejtettem tisztázni egy dolgot. Meglepetten jön le újból a titkár. Kérdelem tőle, hogy mit kell érteni konzultáción, mert hogy a kilencven óra rengetegnek tűnik. És akkor teljesen egyenlőtlen küzdelem kezdődik. Ő sorolni kezdi a képtelenebbnél képtelenebb indokait. Hogy aszongya: egy hónapig dolgozott a könyvtárban, értékesebbnél értékesebb kéziratokba nézhetett bele, hogy ez mennyi munkával járt az ő részükről, hogy Bezuglova a tudományok doktora (tehát nem akárki foglalkozott velem!), hogy a másolási részleget is sűrűn foglalkoztatta (tehát innen az a nagy készségesség!), hogy a könyvek kivételét engedélyező részleget is hosszasan igénybe vette, hogy a kottarészleget is dolgoztatta stb. stb. Még azzal is vigasztalt, hogy nemrég járt ott egy lengyel, aki csak három hétig volt, s akinek százötven órát számítottak föl. Olyan képtelenség volt ez az egész huzavona, és olyan nyilvánvalóan pumpolás jellegű, hogy én teljesen lebénultam. Mert ha a kilencvenet elosztom az itt töltött harminc nappal, akkor az jön ki, hogy napi három órát foglalkoztak velem, ami nonszensz. Bezuglovát meg 8-a óta nem is láttam, mert beteg. A nő végső érve az volt, hogy a kilencven órát a Vnyestehnika (ez a Tesco itteni partnere) moszkvai emberével együtt állapították meg. Kész! Belenyugodtam a dologba, mert végül is nekem ehhez az egészhez nincs semmi közöm. Csak a szám íze lett keserű egy kissé.

De most aztán rohanás. A Konzervatóriumban villámgyorsan megebédelek, s aztán uccu neki! A maradék három ívet már rutinosan csempézem a helyére. A címlappal

együtt öt és fél oldalam maradt hátra. Mielőtt elkezdeném a munkát, a két itteni hölgy barátságosan érdeklődik hogylétem felől. Igazán nagyon kedvesek és előzékenyek, csak az a baj, hogy én tűkön ülök. Azért eldicsekszem a ma kézhez kapott fényképeimmel. A főnöknő mondja erre, hogy nekik is vannak fényképeik, s nem akarom-e megnézni őket. Na nem bánom, lássuk hát. Veszi elő a hatalmas paksamétákat, s jobbnál jobb képeket rak elé. S egyszerre csak – nem hiszek a szememnek: egy Muszorgszkij-fotó úgy 1858 tájáról, amit eddig még soha az életben nem láttam. Teljesen el vagyok képedve. Látna a megrökönyödésemet, és mivel két példány van a képből, ez az áldott asszony nekem ajándékozza a fotót. Miután magamhoz tértem üdítő ájulásomból, megkérdem, vannak-e Balakirev- és Cui-képek is. Hát persze hogy vannak. Már veszi is elő, s végre látok egy használható Balakirev-fotót, ami ráadásul eredeti is. És ez az áldott lélek magától felajánlja, hogy válasszam ki a nekem kellő képeket, s ő csinál róluk másolatot, és elküldi nekem. Nohát, több se kell; összeszedek jó néhányat, felírom a címemet, és akarok neki adni tíz rubelt a költségekre. A tíz rubelt sokallja, így hát ötnél maradunk.

De most aztán nyomás. Úgy dolgozom, akár egy motolla, és borzasztóan koncentrálnak kellennem; lehetőleg hibátlanul kell másolnom. Versenyt futok az idővel, és 6-ra a címloldal kivételével el is készülök.

Sajó László

KÖLTŐK A TERASZON

Még melegít a simogató Nap
a teraszon, gégéig takaróznak
a költők. Ülnek vagy fekszenek.
Csak Petri ácsorog. Ő nem beteg.
Egymás után szívja a cigit.
És vodkázik és viszkizik.
Az Ivócsarnokból jött,
a vegyesboltból, mely kocsmá is.
Hegyivegyigyümi. Volt ma is.
Tudják az orvosok, a portaszolgálat.
Minek, kinek is szólnának.
Egy élőhalott betegnek?
Én? nem halok meg, ezeknek,
és egy újabb krimibe mélyed.
Ott az elején van halott.
És nem köpi ki,
mert be se veszi
a gyógyulásmaszlágot.
Az orvosság méreg.
Minek a szanatórium?